

سخن مترجم

نگاهی به تاریخ تعلیم و تربیت نظامهای آموزشی در جوامع مختلف بشری نشان می‌دهد که دیدگاههای جوامع انسانی نسبت به امر آموزش، به تبع دیگر تحولات اجتماعی، فراز و نشیبهای بسیاری را پیموده و همواره دستخوش دگرگونی و تغییر بوده است؛ به بیان دیگر، هر نظام آموزشی در جوامع انسانی علاوه بر برخورداری از میراث فرهنگی گذشتگان، از دستاوردهای فکری و فلسفی روزگار خود نیز بهره‌مند شده و در مسیر اصلاح گام برداشته است. گویی سر نوشت محتوم همه نهادهای بشری پیمودن این مسیر تکاملی بوده است هر چند با افت و خیز فراوان. آموزش زبان دوم یا زبان بیگانه نیز، که بخش عمده‌ای از تلاشهای هر نظام آموزشی را، بویژه در سده‌های اخیر، به خود اختصاص داده است، از این قاعده کلی مستثنا نیست و در این مسیر پرسنگلاخ و ناهموار از مربیان، مبتکران، صاحب‌نظران، روشها، الگوها، و راهبردهای بسیاری استفاده شده است. در اثبات این مدعا همین نکته بس که قلمرو آموزش زبان فقط در سه دهه اخیر شاهد ظهور و افول چندین «روش تدریس»¹ مشخص و شناسنامه دار با ادعاهای کذایی و دهان پرکن بوده است.

اما سخن گفتن از زبان و شیوه‌های رایج آموزش و یادگیری آن مقوله دیگری را نیز در ذهن آدمی تداعی می‌کند و آن نقش و جایگاه ادبیات و «زبان ادبی» در آموزش زبان است؛ چرا که در طول تاریخ، برجسته‌ترین و ماندگارترین شکل زبان در قالب ادبیات جلوگر شده است. نسبت بین ادبیات و تعلیم و تربیت، به‌طور عام و ادبیات و آموزش زبان، به‌طور خاص، بویژه در دو دهه اخیر موضوع بحث محافل تعلیم و تربیت و نظریه‌پردازان حوزه و آموزش زبان دوم یا زبان بیگانه بوده است.

در این میان، صاحب‌نظران بسیاری از دسته اخیر بر این باورند که به کارگیری متون ادبی (اعم از داستان کوتاه، رمان، شعر، و نمایشنامه) در کنار آثار نوشتاری دیگر در زمینه آموزش زبان امر دشوار و پیچیده زبان آموزی را از سوی فراگیران زبان دوم یا زبان بیگانه تسهیل می‌کند و در این باره دلایل چندی برشمرده‌اند:

1. بیان تجربه‌های انسانی در قالب روایت و «داستان‌وار» به طور فطری روح آدمی را مجذوب و شیفته خود می‌سازد؛ به گونه‌ای که ناخودآگاه شوق شنیدن و خواندن، ولو به زبانی بیگانه، در او برانگیخته می‌شود.
2. اگر بپذیریم که گوهر فرهنگ را زبان تشکیل می‌دهد و نیز آموختن زبان بیگانه مستلزم آشنایی با عناصر فرهنگی سخنگویان آن است، ضرورت بهره‌گیری از متون ادبی در امر آموزش زبان آشکارتر خواهد شد؛ چه باورها، سنتها و حساسیتهای، آرزوها، دغدغه‌ها و آداب و رسوم هر ملتی در ادبیات آن جلوه‌گر می‌شود.
3. ادبیات قلمرو تخیلات و جولانگاه تصورات است و جهانی را به تصویر می‌کشد که در آن هر ناممکنی امکان بروز و هر نابوده‌ای امکان وجود می‌یابد. سیر در آفاق چنین دریای گسترده و کران ناپیدایی خود به خود افقهای دید افراد را گسترش می‌بخشد و در نهایت، توان برتافتن تفاوت‌های فرهنگی، فکری و قومی را در آنان افزایش می‌دهد.

4. علاوه بر اینها، گنجاندن متون ادبی در برنامه درسی فراگیران زبان ثمره دیگری نیز در بر خواهد داشت و آن شکوفا شدن استعدادهای آفرینش ادبی در ذهن و ضمیر آنان است.

از این روی، امید است کتاب حاضر نیز، که شیوه‌ها و راهکارهای عملی برای به‌کارگیری ادبیات در

¹ . texching methodology

آموزش زبان را در اختیار مدرسان قرار می‌دهد، از این رهگذر، افق‌های تازه‌ای را به دست‌انکاران زبان‌آموزی این مملکت بنمایاند؛ باشد که گرهی - هر چند کوچک - «از کار فرو بسته» آموزش زبان در این مرز و بوم گشاده شود.

در پایان، از همه بزرگوارانی که به نحوی در شکل‌گیری و نشر این اثر نقشی داشته‌اند سپاسگزاری می‌کنم و نقد و نظر همه کسانی را که کاستیهای ترجمه آن را یادآور شوند به گوش جان می‌خرم.

محمد غضنفری
مشهد، آذر 1379

تقدیر و سپاس

مایلم از تمام دانشجویان و مدرسانی که از سراسر جهان در این درسهای گروهی و هم‌اندیشیها، بویژه خانه بین‌المللی لندن، حضور یافتند سپاسگزاری کنم؛ چه این کتاب بر اساس همین جلسات نگاشته شده است. نگارنده از اندیشه‌ها و برداشتهای آنان چیزهایی بسیاری آموخته است.

هنگامی که در انستیتو علوم تربیتی دانشگاه لندن دانشجوی مقطع کارشناسی ارشد بودم به استفاده از ادبیات در آموزش فراگیران زبان علاقه‌مند شدم و از این رو، از پروفیسور هنری ویدوسون¹ که مشوق این علاقه بوده است سپاسگزارم.

برای مطالعه دقیق متن و پیشنهادهای تشویق‌های سودمند روت گرنز² مخصوصاً خود را منت‌گزار می‌دانم. همچنین از جون کالی³ و ماریون ویلیامز به دلیل نظریات مفیدشان درباره نسخه اولیه بخشهایی از متن تشکر می‌کنم.

از نه ماری یانگ در انتشارات دانشگاه کمبریج برای بردباری و حُسن تفاهم وی، مگی آلام لند برای بلند نظری و پیشنهادهای ویرایشی ارزشمند او از الیزابت سروگلد برای کمکهای وی سپاسگزارم. در پایان، از خانواده‌ام به دلیلی تشویق‌هایشان و بویژه همسر مایکل اسکارپینکر که خوشخویی و حمایت او همواره خستگی ناپذیر بوده است سپاسگزارم.

¹ . Widdowson

² . Ruth Gairns

³ . Joanne Collie

مقدمه

این کتاب برای چه کسانی کارآیی دارد؟

1. برای همه معلمان زبان که می‌خواهند برای چگونگی استفاده از ادبیات در کلاس زبان پاسخی بیابند. این گروه شامل افراد ذیل است:

- معلمانی که در حال گذراندن دوره‌های آموزشی پیش از خدمت و ضمن خدمت هستند؛
- معلمانی که به همراه همکاران خود، برای اعتلای سطح دانش معلمان، گروه‌هایی را تشکیل می‌دهند؛
- معلمانی که به طور انفرادی کار می‌کنند و قصد دارند مهارت‌های تدریس را در خود تقویت کنند.

2. برای کسانی که تربیت و اعتلای سطح دانش معلمان زبان را بر عهده دارند. این گروه افراد ذیل را در بر می‌گیرد:

- مربیانی که در مراکز تربیت معلم مشغول کارند؛
- مدیر مطالعات در آموزشگاه‌های خصوصی زبان؛
- مدیران گروه‌های آموزشی مدارس متوسطه؛
- مربیانی که عهده‌دار دوره‌های آمادگی یا بازآموزی ضمن خدمت در مدارس و مؤسسات مختلف هستند.

شما در مقام معلم یا مربی، شاید در زمینه مطالعات ادبی دارای تجربه باشید، اما ندانید چگونه از این تجربیات در تدریس زبان بهره‌گیری کنید. از سوی دیگر، شاید به رغم تجربیات عملی سودمند در امر تدریس و آموزش، با ادبیات ناآشنا باشید. تجربیات و علائق پیشین شما هر چه باشد، کتاب حاضر باید در یافتن راه‌های کاربردی استفاده از متون ادبی در کلاس درس زبان، به شما کمک کند.

این کتاب چه اهدافی را دنبال می‌کند؟

در دهه گذشته، بویژه، دلبستگی به چگونگی استفاده از ادبیات در آموزش فراگیران زبان روندی رو به افزایش داشته است. هدف این کتاب فراخواندن شما به تفکر درباره برخی از مسائل و مباحث مربوط به استفاده از ادبیات در کلاسهای زبان، و نیز یاری شما در رسیدن به روشی دقیق و منضبط در این راه است. در عین حال، هدف دیگر کتاب حاضر این است که ابزارهای لازم را در تهیه مطالب کلاسی و استفاده از این مطالب به شیوه‌ای که مقتضی فراگیرانتان باشد در اختیار شما قرار دهد. همان طور که ملاحظه خواهید کرد به معرفی بسیاری از متون ادبی پرداخته‌ایم. شاید مایل باشید برخی از این متون را در آموزش فراگیرانتان به کار گیرید؛ اما تکالیف و فعالیت‌های که برای آنها در نظر گرفته شده است دارای روشها و شیوه‌های تعمیم پذیر منحصر به فردی است که می‌توانید آنها را عیناً به کار ببرید یا اینکه به اقتضای شرایط محیطی خود دست به تعدیل آنها بزنید.

استفاده از ادبیات در آموزش فراگیران سطوح متوسطه به بالا از تأثیر بیشتری برخوردار است؛ ولی در کتاب حاضر راه‌هایی پیشنهاد شده است که به کارگیری ادبیات در آموزش فراگیران سطوح پایین‌تر نیز مؤثر افتد (در این باره به بخشهای 6-6 و 7-7 مراجعه کنید).

پیشرفتهای حاصل در زمینه نقد در سالهای اخیر بر غنای ادبیات افزوده است. مکتبهای ساختگرایی¹، ساخت گشایی²، نظریه خواننده - پاسخ³، نقدهای زن‌باوری⁴ و مارکسیستی فقط معدودی از شاخه‌های نظریه نقد را تشکیل می‌دهد که شیوه‌های مطالعه و فهم ادبیات در آنها مورد انتقاد قرار گرفته است. هدف نگارنده در این کتاب کاربردی است؛ یعنی جستجوی راههایی که با استفاده از ادبیات بتوان فراگیران (فراگیران زبان انگلیسی) را در نیل به مقصودی که در کلاس درس دنبال می‌کنند یاری نمود. بیشتر مدرسان هنگام انتخاب و طراحی مطالب درسی در پی چنین هدفی هستند و در حقیقت دیگر مجال برای اندیشیدن درباره نظریه نقد باقی نمی‌ماند، گرچه نگارنده امیدوار است یک یا دو برداشت مبهم از حوزه نقد ادبی که راه‌گشای مدرسان و فراگیران است به بخشهایی از این کتاب راه یافته باشد.

این کتاب برای مدرسان بیشتر به منزله نقطه آغاز است. در زمینه خاصی بیشتر به کند و کاو بپردازید، می‌توانید به قسمت «پیشنهادهایی برای مربیان» که در پایان هر فصل آمده مراجعه کنید؛ البته این فهرستها به هیچ وجه جامع نیست و صرفاً به برخی از کتابها و مقالاتی که نگارنده در ضمن تدریس و تعلیم چندین ساله آنها را سودمند یافته اشاره شده است.

چگونه از این کتاب استفاده کنیم؟

کتاب حاضر عمدتاً مجموعه‌ای از تکالیف و فعالیتهایی را که برای معلمان در نظر گرفته شده دربر دارد. هدف از ذکر این تکالیف درگیر ساختن فعالانه خواننده در فرایند «یادگیری از طریق کرا عملی» است. این تکالیف را می‌توان به شما کمک کند. شاید هم مایل باشید تکالیف را به همراه یکی از گروهی از همکارانتان انجام دهید و با یکدیگر به تبادل نظر بپردازید. اگر مسئولیت آموزش یا ارتقای سطح دانش معلمان را برعهده دارید می‌توانید در جلسات آموزشی خود از تکالیف و فعالیتهای استفاده کنید. در قسمتی که با عنوان «یادداشتهایی برای مربی» در انتهای کتاب آمده است راههای استفاده از تکالیف و فعالیتهای آموزش گروههای معلمان پیشنهاد شده است.

هر فصل از کتاب به گونه‌ای نسبتاً مستقل طراحی شده است، گرچه مضمونها و نظریات خاصی در سراسر کتاب تکرار می‌شود. می‌توانید مطالبی را که فکر می‌کنید بیشتر نیازهای مربوط به تدریس را برآورده می‌سازد برای مطالعه برگزینید. همچنین ممکن است در هر فصل بخشهای خاصی را سودمندتر بیابید. با استفاده از عناوین هر بخش می‌توانید آنها را که به نظر شما مناسبتر است برگزینید.

در سراسر کتاب به دو نشانه بر می‌خورید: نشانهبندین معناست که پاسخهای فعالیت مورد نظر در پاسخنامه انتهای کتاب آمده است. بسیاری از تکالیف و فعالیتهای این نشانه را ندارند؛ بدین علت که این گونه تکالیف عموماً دارای پاسخهای نامحدود است و هدف از ذکر آنها برانگیختن بحث و تأمل است، نه یافتن پاسخی درست و منحصر به فرد.

نشانه در کنار هر فعالیت نشان می‌دهد که تکلیف موردنظر در تقویت مهارتهای زبان انگلیسی نیز مؤثر

1 . structuralism

2 deconstructionism .

3 response theory-reader .

4 feminist criticism .

است. اگر در نظر دارید از این کتاب هم برای تقویت مهارت‌های تدریس و هم برپا پیشرفت در مهارت‌های زبانی - بویژه مهارت در زبان انگلیسی - استفاده کنید، این فعالیتها برایتان سودمند خواهد بود. با انجام دادن این فعالیتها دانش شما در زمینه زبان انگلیسی و نحوه کاربرد این دانش افزایش خواهد یافت. در عین حال، در زمینه روش تدریس و نحوه کاربرد روشها و تکنیکهای به کارگرفته شده در تکلیف برای فراگیران به بینشهایی دست خواهید یافت.

همان گونه که ملاحظه خواهید کرد فصل هشتم بیشتر شامل اوراق مشاهده است که می‌توانید با ملاحظه آنها در مورد دروسی که در آنها از ادبیات استفاده می‌کنید - چه پیش از درس و چه پس از آن - بیشتر تأمل کنید. شاید استفاده از اوراق مشاهد در ضمن کار با کتاب و آگاهی از نظریان فراگیران برای شما سودمند باشد. تکالیف مربوط به مشاهده به شما کمک می‌کنند در مورد برخی از جنبه‌های استفاده از ادبیات در کلاس زبان بیشتر تأمل کنید.